

«Каңсыдағы-тиорат, жаманнан-кесапат» демекші, халық жадында есімдері ұзақ сақталған әулиелер төңірегінде ел арасында сақталған азыз-әңгімелер көп. Ал, азыздың анасы - ақиқат екенін ескерсек, әулиелік пен дарындылықтың, әркімнің пешенесіне жазыла бермейтін ерекше қасиеттер екеніне көзіміз жеткендей болады. Тек жастайынан сергек сезімді, зейінді болып, қанатты сөздердің қадірін түсіне білген Бұхар жырау, Төле би, Мәшһүр-Жұсіп, Шәкәрім сынды асыл жандар ғана елінің ыстық ілтипатына, шексіз құрметіне бөлөнді. Олар өзгеше дүниенің есігін ашып, өркениеттілік пен болашақ ортасындағы көпірге ұқсан, көптің көкейіне қонар ой айта білді.



кейінгі 22 жылда ғана оның асыл сөздеріне көңіл боліне бастады. Шамамен 1908 жылдары Мәшһүр-Жұсіп «Ақиқат жолында жалындан, Алланың жазуымен емес адамның қолынан қаза болғандардың ғасыры соңында жұлдызы жанар», - деген екен. Демек, өткен ғасырдың кейінгі 10-15 жылдарын, қазақ халқының майдайына жазылған нарық уақытын мензеп тұрғандай емес пе?..

- Жылап жатсаң да, жақсылықты айт. Жамандықты айтсан, періште Әмин десе, қайран қазақ сорың қайнар, - деп байсалды қоңыр дауыспен, еш мұдірмей еркін кесіле жөнелетін әулие төңірегінде айтылар сөз көп. Бүтінгі таңда қағазға түсін, ел аудында сақталған, мұрагаттарда сақтаулы тұрған мол мұра, судан сузіл алған інжү-маржандай. Үлкен ойдан, үшкүр қиялдан, асқан да налықтан тұған жанға саялы әр сөздері Мәшһүр-Жұсіптің әулиелігімен бірге көркем

Мәшһүр-Жұсіптің әулиелігі туралы

Кейінгі уақытта, әсіресе, республиканың басылым беттерінде «әулие, дара тұлға» деген сөздер көбейіп кетті. Ал, осы киелі сөздің өзі тек қана Мәшһүр-Жұсіп сынды әулиелерге айтылған. Қазақтың кең даласында өсken, дархан мінезді, дуалы ауыз, әулие Мәшһүр-Жұсіп Көпееv, бөгеліп қалған бұлақ көздерін аршып, бізге таусылмас рухани азық, жұтамас байлық қалдырыды.

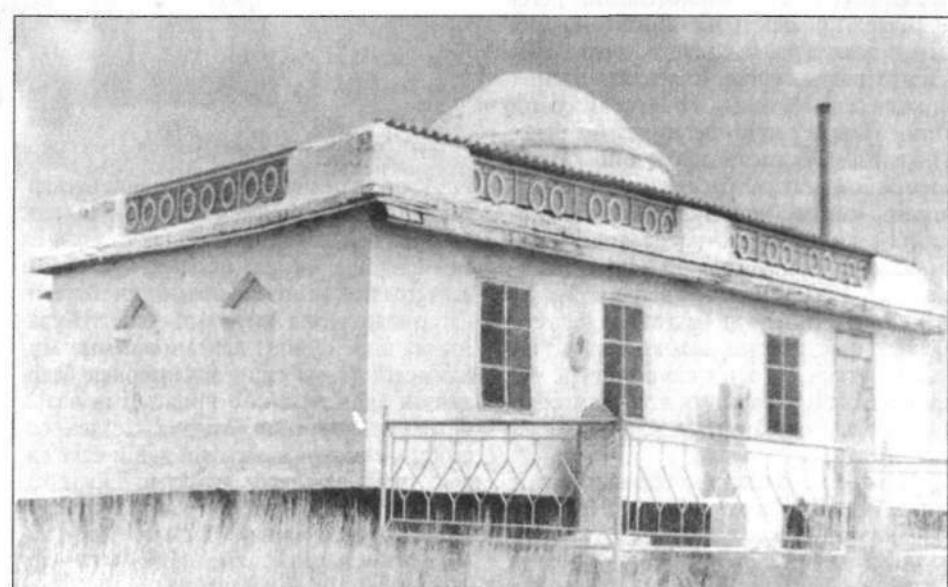
Ақын Әбділдә Тәжібаев: «Мен Мәшһүр-Жұсіп Көпеевтің атын қаршадайымда естісем де, оның кім екенін білгір баяндауга қартағанымша жараган емеспін. Сонау қатал жылдары әміршілдік-әкімшілдік қаһарына үшыраған ауыл азаматта өзгелер сияқты құлыштаулы болды», - деп қынжылыс білдірсе, халық қаһарманы Шапық Шөкіұлы: «Мен үшін Көпееv сөзіндегі ең қадірлісі оның әмірдің өшпейтіндігі, адамның пәлсанталық өлмейтіндігі, жер бетіндегі тіршіліктің кездейсоқ пайда болмағандығы жөніндегі сара-

да кездеседі. Қысқа да болса біраз әңгімелеседі. Кетерінде әулие:

- Аумалы-төкпелі заман келе жатыр, біреуміздің ажалымыз Алладан, біреуміздің ажалымыз адамнан болар, - депті. Сонда Шәкәрім:

- Пешенемізге жазылғанды көрерміз, - десе керек. Екеуі де енді көріспестей қоштасады. Мәшһүр-Жұсіп Көпееv ауылдан ұзап кеткен соң «әулиеге бұл сөзді перштегері айтқызыда ма екен?» - деген оймен Шәкәрім де еліне қайтады. Арада біраз уақыт өткесін Мәшһүр-Жұсіп Көпееv сапарға шығуын тоқтатады. Ал, Шәкәрім болса көп ұзамай ОГПУ-дің «жаналыштарының» қолынан қаза табады.

Шындықтың айтқанда, жалғаның бет-пердесін жұлып тастап айту оңай шаруа смес. «Е не дейсің, о несі-ай, кой оның бетін аулақ қылсын. Таластай бастандаршы» деп, кей уақытта Мәшһүр-Жұсіп көзін жұмып алғы өз-өзімен сойлеседі екен.



Әуелгі Әлиф Алланың аты болар,
Би бес нарыз пендениң жасы болар.
Кімде-кім Құран Қәрім сезін білсі,
Аузында ас, астында аты болар.

Тұрада таң намазға кер боларсың,
Шығарда шыбын жасың, тер боларсың.
Устіңе ала бота жусан шығың,
Бір кезде аяқ басар жер боларсың.

Дүниес мойын бұрган біз бір есер,
Есер пенде шайтанимен әзілдесер.
Таудан бійк күнаміз болса-дагы,
Аллага шын жыласаң өзі кешер, -
деп шабытты шабысынан талмай, табигаттың тылсым сырын игерген Мәшінур-Жұсіш, Кожа Ахмет Яссайи мен әл-Фараби сияқты өзгеге бой бермес шынырау мұхит. Уша білген қанатқа әрдайым дүниес кен. Бірақ сол кендікке қол жеткізе алатаңдар - алғыр ойдың иелері ғана. Қозіндің қызықтырып, қоңілінді желіктіретін құнарлы, шырайлы бұлақтардан нәр алып қана біз бабалардан жеткен кең дүниесні иғлігімізге пайдалана алармыз. Ол үшін өмір бойы жүргегімен тілдесіп келген Мәшінур-Жұсіп Қөпесевтің қыруа өлеңдерін оқып, гибрат ала білген жөн. Сонда ғана өнер мен білімнің таусылmas дария екеніне көз жеткізесін.

Мәшінур-Жұсіп Қөпесевтің даналық да-риясына араб-парсы елдері мен қазақ халқының озық мәдениеті бастау болды. Орта Азияның алдыңғы қатарлы медреселерінен деріс алған атамыздың ғылыми мирастарынан орын алған пәнсапалық терең толғаулары, табигаттың тылсым күштерін шебер бейнелеу кең көлемді зерттеуді қажет етеді. Мәшінур-Жұсіп Қөпесевтің әр сезінен гибрат ала білген жан, атамыздың ең басты үағыздағаны білім мен дін екенін түсінір ақыншы. Мәшінур-Жұсіп «өнер мен білімнің таусылmas дария», жаратушымыздың қақ екенін аңғартып, қоңілге медеу боларлық қақыл-кеңестер айтады.

Бір жылы Мәшінур-Жұсіп Қөпесев пен Шекерім қажы бір дастананың басын-

отырыныз, - деп отінген шәкірттеріне:

- Қоздерің бар гой көрерсіңдер. Өздерің көріп, естімесендер, сенбессіңдер, - деп жа-уап береді екен. Соңдай күндердің бірінде кеш ауа Мәшекеңе Әбейділдө қажы сәлем беріп, біраз шаригат таластыруға келеді. Екеуі түннің бір уағына дейін армансыз әңгімелеседі.

- Жастарымыздың бүтінгі тыныс-тіршілігі мені аландатты. Болашақтағы ізбасарларымыз қандай болар екен? - деген Әбейділдінен құрагына:

Әзделі аласа туар,
Аласа туса да, маласа туар.
Мазасыз, зарлауыз болар.
Жесе наңа тоймас.
Боктаса дымынды қоймас.
Ішкені арак, тарғыдан наша,

Бұзықтықтан басқаға мойын бұрмас, -
деп өлеңдете жоңелсе керек. Бұл бүтінгі ауыл мен қала жастарына арнап айтылған-дай.

Мәшінур-Жұсіптің бойына біткен даналықтын, әткір қанжардай жан-жақты екенінен көз жеткізгенімізге көп болды. Десек те, біз көбінесе «әулие ғой» дегенмен шектелеміз де, әулиелігі жөнінде көп айта қоймаймыз.

- Мәшінур-Жұсіптің білмейтіні жоқ екен, -
деп тамсанып отырған ұлы Әбдірахманға Абай:

- Шекерім мен Мәшінур-Жұсіп құрдас. Екеуі де дін жолына берілген жаңдар. Мен де ақынмын, Мәшінур де ақын. Дегенмен, ол ақын болғанымен құдайға жақын. Соңдықтан да Мәшінур адамзаттың әулиесі ғой, - десе керек. Ал «ой ол нағыз ақын», - деп алдында айттысын отырған шәкірттеріне, ашуланған Мәшінур-Жұсіп:

- Аナンы да, мынаны да ақын дейсіңдер. Мен білестін, ақындардың әулиесі Абай Құнанбайұлы сияқты олең шығарған ешқайсыны жоқ, - деп үн қатса керек. Бірін-бірі сыйлан өткен екі әулие, үлттық сана-сезімнің оянуына үйіткіз болған, жарқын талант иелері десек, жалған айтпаған болармыз.

Бір бас қосуда Алтай өнірінен келген бір ақын, Қажымұқаның жұрт алдында беделін сөзбен түсіруді жөн көріп:

- Мәшінур деген әулие шығыпты ғой, бір өзінің бойында бірнеше өнер бар деп естідім. Сонымен күреске шықсаң же-циліп тынарсың, - деп қарқылдаш күлсे керек. Сонда Қажымұқан;

- Мен ол кісінің алдына барыш, тізерлен отырып өзім женілер едім. Әулиеге тіл тігізбей жайыңа жүр, - деп ашупланып кетіп қалса керек.

Мәшінур-Жұсіптің әулиелігі біз үшін соқа тимеген тың десек ағатты болар еді. Сонау 1935 жылдары «жалған пікірдің иелері» деген жаламен, Мәшінур-Жұсіп төнірекіндегі әңгімелер мен біраз сәңкөтері бүрмаланған болатын. Кезінде жазушы Зейтін Ақышев: «...Жазып қана қойған жоқ, түсінетін қауымға ой салатын, ресми мекемелерге түрткі болатын мәселе көтерді. Халқымыздың мәдениеті мен әдебиестінің, тіпті тарихының төрінен лайықты орын алуга тиіс осы төрізді тұлғалардың ауызға алынбай үмітшылып бара жатқанына қынжылмасқа болмайды...»

- деп Мәшінур-Жұсіптің қаламынан туған тұлғалы туындылардың елеусіз қалып жатқанына реншін білдірген болатын.

Дүниенің базарында, арзан нарқым,
Нарқым арзан болса да, қымбат
даңқым.

Тіршілікте ағайынга қадірім жоқ,
Өткен соң әттеген-ай дерсін ҳалқым, -
деп Мәшінур-Жұсіп, өзі көз жүмған соң есімінің копке дейін сыңаржак, солақай көзқарастың ықпалында боларын сезген де болар. Соңдықтан да болар «Олғен адамның ешкімге қиянаты жоқ. Кімде-кім маган қиянат жасаса 7 жыл жыл жүйкесі тозып, 7 жылдан кейін жулыны үзіледі», - деген екен. Мәшінур-Жұсіптің көз жүмғанын бергі алғашқы 30 жылда ақынның жүргегінің түбінен шыққан, халықта рухани азық боларлық шығармалары көлөн-кеде қала берді. Одан кейінгі 20 жыл

сөздің ҳас шебері екенін аңғартып-ақ тұр:

Қаракесек Бекбалаттың Заманы,

Қасқыр деген Заман еді.

Жамандық, пен бұзықты,

Басқа ұр деген Заман еді.

Айда бол Тайкелтірдің Заманы,

Тұлқі деген Заман еді.

Ойын мен мәжіліс,

Күлкі деген Заман еді.

Қаракесек Алишынбайдың Заманы,

Қарасқ деген Заман еді.

Біреудің бір нәрсесін алдан,

Алсақ деген Заман еді.

Шүршілтің темір қақпаны,

Мұжықтың кенőрі арқаны.

Жеттіс жылда бір шірір, - деп еді.

Иә, 1986 жылғы жастардың толкы мұжықтың кенőрі арқанын шірітпін қана қойған жоқ, тас-талақанын шығарды емес де? Оның алмастай нұрлы, семсердегі әткір, бағалы сөздері, дуалы ауыздан шыққан, шуактай жылы елеңдері, адамзаттың жан түкірінің жарықтысіріп қана қоймай, жана өмірдің жайлауына шақырган, жарқын өмірдің жаршысы.

Мәшінур-Жұсіп Қөпесевтің ұлылығына бас иш, аруағына шексіз құрмет, ізгі инштілдірушілер саны күн санап көбеюде. Демек біздің жүргегімізде ол елі тірі. Дегенмен де, Мәшінур-Жұсіп туралы жазу үшін, сол адамның өзі де, сөзі де ақ болуы қажет. Өйткені, ол Мәшінур-Жұсіптің жас үрпақпен табыстырап көпір іспетті.

Көп жылдар бұрын айтылған Мәшінур-Жұсіптің қанатты сөздері, сахарадай кең шалқар ақыл-ой даналығымен ізгі жүргегінен жарып шыққан иба, ізеттің мол жыныстырығ десек жалған айтпаган болармыз. Мәшінур-Жұсіптің жүргегінен тұган ұлагаттың сөздері өмір ағымын түзеуте жол ашып, құдай жолы хақ, адал жол екенін естен шығармай әр ғылым саласына сілкініс әкелді. Ол - даралық даналық, қайраттылық сияқты киелі қасиеттердің қожасы.

Әсет ҚАЖЫМҰҚАНҰЛЫ,
өз тілшіміз